

מלכת השמיים ואם הייסורים: הערצה וקינה בדמותה של מריה בימי הביניים
Queen of Heaven and Mother of Sorrow: Adoration and Lamentation in the Image
of the Virgin in the Middle Ages

0821-6559-01

מסטר א', תשע"ד

ד"ר גיל פישהוף

שיעור בחירה

שעות קבלה של המרצה: לפי תיאום טלפוני מראש

טלפון: 052-3807967

דוא"ל: fishhofg@post.tau.ac.il

תיאור הקורס:

מריה, אמו של ישו, תופשת כבר מימי הביניים המוקדמים מקום מרכזי בתיאולוגיה ובאמנות הנוצרית. וכך הוקדשו לה המנונות וכינויים (ובהם 'שושן צחור', 'כוכב הים', 'מגדל ציון' ורבים נוספים). בצד תפישתה הקנונית כאם האלוהים, מאז המאה החמישית, יתפשו במשך ימי הביניים רגעי האושר בחייה כחגי הכנסייה (כמו הבשורה על הריונה האלוהי), ואילו דימויה ברגעי היגון והצער כמו הצליבה וההורדה מהצלב יהפכו למודל לייסורים נשגבים. ניסיה סופרו, הועלו על הכתב ותוארו השקם והערב באמנות המערב ובאמנות הביזנטית. המאמינים פנו אליה להגנה מפני מגפות ואסונות, כמו גם כמתווכת בינם לבין ישו שישפוט ביום הדין האחרון.

עבור החברה הנוצרית גילמה מריה מודל של מידות טובות נעלות אשר הכתיב במשך מאות רבות של שנים תפישות חברתיות של התנהגות נכונה ומופתית. יתר על כן הפכה המדונה לפטרונית מרכזית וסמל של חסד מחד ושל מגינה אישית וקיבוצית מאידך.

הקורס יבקש ללמוד את תיאורי מריה והשתנותם מאז ראשית ימי הביניים ועד המאה ה-14, ולעמוד על הדרכים בהם נסחה כל תקופה תפישות חדשות – תיאולוגיות כמו גם חזותיות – בעיצוב דמותה, כמו גם את התפקידים המשתנים שמלאה המדונה בתפישותיהם הדתיות, ובפרקטיקות הרוחניות של קבוצות שונות בחברה הנוצרית.

From the early stages of the Middle Ages, Mary, mother of Christ, held a central position both in Theology and in the arts. Throughout the Middle Ages hymns were written in her honor, her miracles were constantly described and she was addressed in prayers for protection in this world, as well as in Judgment Day.

For western society Mary became a model of virtues which for centuries dictated perceptions of conduct. Episodes of her life (as told in the New Testament and in various Apocrypha) provided opportunities for depiction of key moments in women life such as a mother holding her child.

The course will study the vast diversity of Marian depictions from the early Middle Ages until the 14th century, and examine the changing ways in which each period perceived and depicted her image.

דרישות הקורס:

נוכחות בשיעורים, השתתפות בדיונים במהלך השיעור, קריאת ספרות מחקר, כתיבת מבחן מסכם

מרכיבי הציון הסופי:

90% בחינה מסכמת, 10% השתתפות בדיונים במהלך השיעור וקריאת ספרות מחקר שתקבע לאורך הסמסטר.

רשימת ספרות:

** הביבליוגרפיה המצורפת לכל נושא הנה קריאת רשות להרחבה. חומרים לקריאת חובה יוגדרו לאורך הסמסטר. בכל מקרה לא תוטל חובת קריאה בשפה שאינה אנגלית, על אף שפריטים מרכזיים בשפות אחרות נכללים ברשימה זו.

ספרות כללית - דמותה ופולחנה של מריה בימי הביניים

Ashe, G., *The Virgin*, London : Routledge & Kegan Paul, 1976.

Fulton, R., *From judgment to passion: devotion to Christ and the Virgin Mary, 800-1200*, New York: Columbia University Press, 2002.

Iogne-Prat, D., E. Palazzo, D. Russo (eds.), *Le culte de la Vierge dans la société médiévale*, Paris: Beauchesne, 1996.

Pelikan, J., *Mary: images of the mother of Jesus in Jewish and Christian perspective*, Minneapolis: Fortress Press, 1986.

Pelikan, J., *Mary through the centuries: her place in the history of culture*, New Haven: Yale University Press, 1996.

Rubin, M., "Mary", *History Workshop Journal*, 58 (2004), pp. 1-16.

Warner, M., *Alone of all her sex: the myth and the cult of the Virgin Mary*, New York: Vintage Books, 1983.

כנען-קדר, נ., *האישה ודימויה באמנות ימי הביניים*, ספריית "אוניברסיטה משודרת", תל-אביב, 1998.

נושאי הקורס (נתון לשינויים):

1. לידה ללא יולדת? – תיאוריה הראשונים של המדונה במערב

Benko, S., *The virgin goddess: studies in the pagan and Christian roots of Mariology*, Boston : Brill, 2004.

Mathews. T. F., N. Muller, "Isis and Mary in Early Icons", in: M. Vassilaki (ed.), *Mother of God: representations of the Virgin in Byzantine art*, Milano: Skira, 2000, pp. 3-9.

2. "אם האלוהים"

Lawrence, M., "Maria Regina", *The Art Bulletin*, 7 (Sep.1924-Jun. 1925), pp. 150-161.

Kalavrezou, I., "Images of the Mother: When the Virgin Mary became *Meter Theou*", *Dumbarton Oaks Papers*, 44 (1990), pp. 165-172.

Spain, S., "The Promised Blessing: The Iconography of the Mosaics of S. Maria Maggiore", *The Art Bulletin*, 61/4 (Dec. 1979), pp. 518-540.

Warner, M., *Alone of all her sex: the myth and the cult of the Virgin Mary*, New York: Vintage Books, 1983, ch. 7 ("Maria Regina"), pp. 103-117.

Grabar, A., "The Virgin in a mandorla of light", in: *Late Classical and Medieval Studies in honor of Albert Mathias Friend*, Princeton, 1965.

3. בין חווה למריה

Chazelle, C., *The crucified God in the Carolingian era: theology and art of Christ's passion*, Cambridge, 2001.

Tronzo, W., "The Hildesheim Doors: An Iconographic Source and Its Implications," *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 46 (1983), pp. 357–66.

Stahl, H., "Eve's Reach: A Note on Dramatic elements in the Hildesheim Doors", *Reading Medieval Images*, ed. E. Sears and T. Thomas, University of Michigan Press, 2002, pp. 162-175.

4. 'מתווכת, מגינה ומלכה' - עליית פולחנה של מריה בימה"ב הגבוהים

Cook, W. R., "A new approach to the tympanum of Neuilly-en-Donjon", *Journal of Medieval History*, 4/4 (1978), pp 333-345.

Denny, D., "The Last Judgment tympanum at Autun: its sources and meaning", *Speculum*, 57/3 (1982), pp. 532-547.

Forsyth, I. H., *The Throne of Wisdom: Wood Sculptures of the Madonna in Romanesque France*, Princeton, N.J : Princeton University Press, 1972.

Mâle E., *Religious Art in France – The Twelfth Century*, Princeton 1978 (1922), ch. XI(v) ("Portals devoted to the virgin"), pp. 427-440.

Philippart, G., "Le récit miraculaire marial dans l'Occident médiéval, in: D. Iogne-Prat, E. Palazzo, D. Russo (eds.), *Le culte de la Vierge dans la société médiévale*, Paris: Beauchesne, 1996, pp. 563-590.

Shorr, "The Mourning Virgin and Saint John", *The Art Bulletin*, 22 (1940), pp. 61-69.

5. 'מלכת השמים'

Katzenellenbogen, A., *The sculptural programs of Chartres Cathedral: Christ, Mary, Ecclesia*, New York: W. W. Norton, 1964.

Spitzer, L., "The cult of the Virgin and Gothic sculpture: evaluating opposition in the Chartres west facade capital frieze", *Gesta*, 33/2 (1994), pp.132-150.

Verdier P., *Le couronnement de la Vierge : les origines et les premiers développements d'un theme iconographique*, Paris, 1980.

6. האם האוהבת ואם הייסורים – נושאים חדשים' באיקונוגרפיה של מריה בימי הביניים המאוחרים

Derbes, A., *Picturing the Passion in Late Medieval Italy – Narrative Painting, Franciscan Ideologies and the Levant*, Cambridge University Press, 1996.

Hamburger, J. "The Visual and the Visionary: The Image in Late Medieval Monastic Devotions", *Viator*, 20 (1989), pp. 161-182.

Harbison, C., "Vision and Meditations in Early Flemish Painting", *Simiolus*, 15 (1985), pp. 87-118.

Jung, J. E., "The Tactile and the Visionary: Notes on the Place of Sculpture in the Medieval Religious Imagination", *Looking Beyond: Visions Dreams, and Insights in Medieval Art and History*, in: C. Hourihane (ed.), Princeton: Index of Christian Art, 2010, pp. 203–40.

Marrow, J., *Passion Iconography in Northern art of the late middle ages and early renaissance*, Brussels, 1979.

Meiss, M., "The Madonna of Humility", *The Art Bulletin*, 18/4 (Dec.1936), pp. 435-464.

Os (van), H (ed.), *The Art of Devotion in the Late Middle Ages in Europe*, Princeton New Jersey: Princeton University Press, 1994, ch. 3 ("Devotional Themes"), pp. 87-130.

Ross, E. M., "'She Wept and Cried Right loud for sorrow and for pain' - Suffering, the spiritual journey and women's experience in late medieval mysticism", in: U. Wiethaus (ed.), *Maps of Flesh and Light: The Religious Experience of Medieval Women Mystics*, Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 1993, pp. 45-59.

Rublanck, U., "Female Spirituality and the Infant Jesus in Late Medieval Dominican Convents", *Gender and History*, 6 (1994), pp. 37-57.

Seidel, L., (ed.), *Pious Journeys: Christian Devotional Art and Practice in the Later Middle Ages and Renaissance*, Chicago 2003.

Smith, K. A., "Bodies of Unsurpassed Beauty: 'Living Images of the Virgin in the High Middle Ages", *Viator* 37 (2006), pp. 167-187.

Yoshikawa, N. K., "The role of the Virgin Mary and the structure of meditation in the *Book of Margery Kempe*", in: M. Glasscoe (ed.), *The Medieval Mystical Tradition: England, Ireland and Wales*, Exeter Symposium VI. Papers read at Charney Manor, July 1999, Cambridge: D.S. Brewer, 1999, pp. 169-192.

Ziegler, J. E., "Michelangelo and the Medieval Pieta: The Sculpture of Devotion or the Art of Sculpture?", *Gesta* 34 (1995), pp. 28-36.

7. ילדותה של הבתולה ומותה – חיי מריה לפני ואחרי המתואר באוונגליונים, והויכוחים
התיאולוגיים הגדולים על לידתה ללא חטא ועליית גופה השמימה

Cassidy, B., "The Assumption of the Virgin on the Tabernacle of Orsanmichele", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 50 (1988), pp. 174-180

Mayberry, N., "The controversy over the Immaculate Conception in medieval and Renaissance art, literature and society", *Journal of Medieval and Renaissance Studies*, 21:2, (1991), pp. 207-224.

Mayr-Harting, H. "The Idea of the Assumption of Mary in the West 800-1200", in: *The church and Mary*, papers read at the 2001 Summer Meeting and the 2002 Winter Meeting of the Ecclesiastical History Society, Suffolk, UK: Boydell Press, 2004, pp. 86-111.

Schmitt, J.-C. " L'Exception corporelle: à propos de l'Assomption de Marie", in: J. F. Hamburger, A.-M. Bouché (eds.), *The Mind's Eye: Art and Theological Argument in the Middle Ages*, Princeton University Press, 2006, pp. 151-185.

8. מריה – מודל מכונן להתנהגות נשית בחברה האירופית

Biscoglio, M. F., "Unspun Heroes: Iconography of the Spinning Woman in the Middle Ages" *journal of medieval and renaissance studies*, 25/2 (1995), pp. 163-176

Carroll, M. P., "Visions of the Virgin Mary: the effect of family structures on Marian apparitions", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22:3, (1983), 205-221.

Resnick, I. M., "Marriage in Medieval Culture: Consent Theory and the Case of Joseph and Mary", *Church History*, 69/2 (2000), pp. 350-371.

Robin, F., "Anne et la Vierge éducatrices: naissance et avatars d'un thème iconographique au XVe siècle", in: *Education, apprentissages, initiation au Moyen Age*, Actes du premier colloque international de Montpellier, Université Paul Valéry, novembre 1991, Montpellier, 1993, pp. 495-512.

Sheingorn, P., "The Wise Mother»: the Image of St. Anne Teaching the Virgin Mary", *Gesta*, 32/1 (1993), pp. 69-80.

9. שושן צחור, גן נעול וחד-קרן – הסמלים המריאנים במחשבה ובאמנות האירופאית

Daley, B. E., "The 'Closed Garden' and the 'Sealed Fountain': Song of Songs 4:12 in the late Medieval Iconography of Mary", in: E.B. MacDougall (ed.), *Medieval Gardens*, Dumbarton Oaks Colloquium on the History of Landscape Architecture, Washington D. C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1986, pp. 255-278.

Levi d'Ancona, M., *The Garden of the Renaissance- Botanical Symbolism in Italian Painting*, Florence, 1977.